

Τα βιβλία των Ελλήνων στα χρόνια του Αγώνα

«Ελληνική Βιβλιογραφία» με όλες τις εκδόσεις από το 1819 έως το 1832

Της **ΟΛΓΑΣ ΣΕΛΛΑ**

Τις παραμονές του αγώνα της ανεξαρτησίας, μέλημα δεν ήταν μόνο να συγκεντρωθούν όπλα, χρήματα και στρατός. Μέλημα κάποιων Ελλήνων ήταν να τυπωθούν ελληνικά βιβλία, που θα μπορούσαν να διαβαστούν και να διδάξουν. Για τον σκοπό αυτό, κατά τη διάρκεια του αγώνα και μετά τη λήξη του, πολλά τυπογραφεία δούλευαν σε Βενετία, Παρίσι, Βασιλεία, Βιέννη, Βουκουρέστι, Οδησσό, Λειψία, Γενεύη, Σμύρνη, Ιάσιο, Φλωρεντία, Τεργέστη, αλλά και σε Κέρκυρα, Ναύπλιο, Αίγινα, Σύρο, Μεσολόγγι, Σάμο, Χίο, Τήνο...

Ασφαλώς η ελληνική βιβλιοπαγωγή των χρόνων της Επανάστασης του 1821 και μέχρι την ίδρυση του κράτους απέιχε πολύ από τις σημερινές χιλιάδες. Ήταν μικρή, αλλά όχι ευκαταφρόνητη. Μόλις 38 τίτλοι εκδόθηκαν το 1821, για να φτάσει τους 135 τίτλους το 1832! Τι είδους βιβλία ήταν αυτά; Εκπαιδευτικά (225), εκκλησιαστικά (175), ηθικά αναγνώσματα (146), λογοτεχνία (134), λαϊκά αναγνώσματα (26), κοινωνικές επιστήμες (94), νομικά κείμενα (89), λεξικά (46)... Το 31% από αυτές τις εκδόσεις δεν υπερβαίνει τις 48 σελίδες!

Από την περασμένη εβδομάδα έχουμε στα χέρια μας τον πλήρη κατάλογο όλων των αυτοτελών εκδόσεων σε ελληνική γλώσσα, με αποδέκτες ελληνοφώνους και ελληνογλωσσούς πληθυσμούς. Η «βιβλιοθήκη των Ελλήνων» στα χρόνια της Επανάστασης περιέχεται αναλυτικά στον δεύτερο τόμο της «Ελληνικής Βιβλιογραφίας του 19ου αιώνα (1819-1832)»,

«Υπέρ πατρίδος το παν», αλληγορικός πίνακας του Θ. Βρυζάκη, 1858, Εθνική Πινακοθήκη. Κάτω, τρεις ελληνικές εκδόσεις που κυκλοφόρησαν μετά την Επανάσταση του 1821.

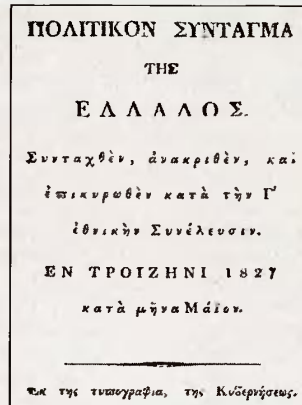
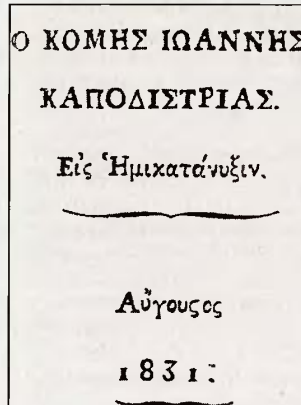
Το έργο, που βασίστηκε στην καταγραφή του ιστορικού Φίλιππου Ηλιού, αποτελεί «κοινωνική ιστορία του νέου ελληνισμού και της διανοητικής της διάστασης».

για τον οποίον φρόντισαν το Μουσείο Μπενάκη, το Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης και το ΕΛΙΑ. Έκδοση, που προέρχεται από τα κατάλοιπα του φωτισμένου ιστορικού Φίλιππου Ηλιού, που πέθανε πριν από οκτώ χρόνια, τον Μάρτιο του 2004.

Ό,τι είχε προλάβει να καταγράψει ο Φίλιππος Ηλιού αξιοποιήθηκε με τον καλύτερο τρόπο από τους ανθρώπους που συνεχίζουν το έργο του στο Βιβλιολογικό Εργαστήρι που είχε ιδρύσει και φέρει το όνομά του: την Πόπη Πολέμη, την Αναστασία Μυλωνοπούλου και την Ειρήνη Ριζάκη. Αυτές οι τρεις γυναίκες ολοκλήρωσαν και έδωσαν στο αναγνωστικό κοινό έναν τόμο 800 σελίδων, που περιέχει 1.400 λήμματα (τους τίτλους των βιβλίων δηλαδή που εκδόθηκαν στη διάρκεια του αγώνα της ανεξαρτησίας με πλήρη στοιχεία για το τιράζ, την τιμή, την παραγωγή, την κυκλοφορία τους).

Με τον Κ. Θ. Δημαρά

Η Ελληνική Βιβλιογραφία ήταν μια ιδέα «που κυοφορήθηκε πριν από 30 χρόνια περίπου, όταν ο Φίλιππος Ηλιού συζητούσε με τον Κ. Θ. Δημαρά για εργαλεία εθνικής αυτογνωσίας» λέει η Πόπη Πολέμη. Καρπός της αρχικής ιδέας ήταν ο πρώτος τόμος της «Ελληνικής Βιβλιογραφίας του 19ου αιώνα (1801-1818)», που κυκλοφόρησε το 1997, εξαντλήθηκε και συνοδεύει σε ψηφιακή μορφή τον β' τόμο. Σήμερα, ο ιστορικός Σπύρος Ασδραχάς χαρακτηρίζει το έργο «κοινωνική ιστορία του νέου ελληνισμού και της διανοητικής της διάστασης» και πράγματι οι σελίδες του έχουν να πουν πολλά. Πού τυπώνονταν τα ελληνικά βιβλία; Σε ποια τυπογραφεία; Υπήρχαν έντυπα με προεγγραφές (με συνδρομητές); Πόσοι συνδρομητές υπήρξαν; Σε ποιες εκδόσεις έριχναν το βάρος οι λόγοι της εποχής; Και, κυρίως, σε ποιους απευθύνονταν αυτά τα βιβλία; Υπήρχε επικοινωνία των λογίων με τους ανθρώπους των όπλων και τον λαό;

Την απάντηση σ' αυτά τα ερωτήματα προσπάθησαν να αγιξουν οι ιστορικοί που πήραν μέρος στη συζήτηση «Λογιοσύνη και επανάσταση» στην παρουσίαση του β' τόμου της Ελληνικής Βιβλιογραφίας του 19ου αιώνα, την περασμένη Παρασκευή στο Μουσείο Μπενάκη της Πειραιώς: Δημήτρης Αρβανιτάκης, Δημήτρης Δημητρόπουλος, Νίκος Θεοδοκάς, Αντώνης Λιάκος, Αλέξης Πολίτης. Ήταν μια εκδήλωση όχι από τις συνήθειες, αλλά από εκείνες που προσφέρουν γνώση και τροφοδοτούν τη σκέψη. «Οι αλλαγές στη λογοτεχνία είναι επαναστατικού και ριζικού χα-

ρακτήρα» επισήμανε ο Αλέξης Πολίτης και θυμίζει την παρουσία του Χριστόπουλου και του Βηλαρά, τονίζοντας ότι «υπάρχει αυταξία στην ποίηση», αλλά η έννοια του λογοτέχνη, του ποιητή, δεν υπάρχει στην κοινωνία. «Ο Βηλαράς και ο Χριστόπουλος γράφουν για να υπηρετήσουν τη γλώσσα, τη δημοτική», ενώ ο Σπυρίδων Τρικουπής, τον Νοέμβριο του 1821 γίνεται πρόδρομος του ρομαντισμού γράφοντας ένα ποίημα για την ερωτική διαμάχη ανάμεσα σε δύο κλέφτες. Κάποιοι άλλοι, όπως ο Σολωμός και ο Κάλβος, γράφουν στα ελληνικά για να υπηρετήσουν την Επανάσταση. Και κάποια από αυτά που γράφουν οι νέοι γίνονται μέρος των ευρωπαϊκών αναγνωσμάτων, και την ίδια στιγμή ένας τρόπος να δηλωθεί έμμεσα η επαναστατημένη Ελλάδα στην Ευρώπη. Έτσι, «τον Απρίλη του 1821 μεταφράζεται για πρώτη φορά από Έλληνα, Έλληνας ποιητής σε ξένη γλώσσα. Ο Χριστόπουλος στα γερμανικά».

Ιστορία, γεωγραφία...

Τι διάβαζαν οι οπλαρχηγοί; Ο Κολοκοτρώνης, για παράδειγμα; Είναι γνωστόν τα αναγνωσμάτα του: «Ιστορία συνοπτική της Ελλάδος» (μια έκδοση του 1807 της Βιέννης), «Αριστομένης και Γοργώ» του Λαφοντέν, που εκδόθηκε στη Μόσχα το 1820 και μετέφρασε ο Κοζανίτης λόγιος Γεώργιος Λασσάνης και την «Επιτομή της ιστορίας» του Γεωργίου Καστριώτη (Σκεντέρμπεη). Γιατί «το ποτάμι που πότισε τη χέρσα σκέψη ήταν η ελληνική αρχαιότητα». Όσο για τον Μακρυγιάννη, από τους οπλαρχηγούς του αγώνα, έγινε συνδρομητής σε τέσσερα έντυπα μέχρι το 1830 κι ένα από αυτά ήταν γεωγραφία. Και μέσω των βιβλίων «ο κόσμος της διανοητικής οργάνωσης αυτό που γίνεται ιδεολογική εξουσία της επανάστασης».

Έκδοση ξεχωριστή, που δίνει στο σημερινό αναγνωστικό κοινό τις εκδοτικές επιλογές των Ελλήνων σε μια περίοδο που κατά τον Σπύρο Ασδραχά «είναι η πιο ευρωπαϊκή στιγμή στην ιστορία του νεότερου ελληνισμού». Ενα κολλοσιαίο έργο, ένα έργο εθνικό, που μόνο με τη συμβολή των σημαντικών ιδρυμάτων που το στηρίζουν μπορεί να ολοκληρωθεί.

Τα βιβλία της Επανάστασης

- 1819:** «Αγιασματόριον Μέγα», «Αιτώπου μύθοι», «Αλεξάνδρου του Μακεδόνας - Βίος, πόλεμοι και θάνατος», «Ανθος Χαρίτων», «Βίος του Γουλιέλμου Κέλλου ή Ο Ευδαίμων Χριστιανός», «Γαδάρου, Λύκου και Αλουπούς διήγησις ωραία», «Γεωπονικόν, περιέχον ερμηνείας τινάς ωφελιμοτάτας της τε Γεωργίας και Ιατρικής», κ.ά.
- 1820:** «Αι Θείαι Λειτουργίαι», «Αλφραβητάριον Μικρόν προς εύκολον μάθησιν των παιδίων», «Αρχαιολογία της Χίου», «Αριστομένης και Γοργώ», «Ατλας της περιηγήσεως», «Γαλλικός Εμπορικός Κώδιξ», «Γραμματικής Βιβλίων Πρώτων», «Η Ανακάλυψις της Αμερικής», βιβλίον ψυχαγωγικόν διά Παιδας και Νεανίσκου», κ.ά.
- 1821:** «Αριστοτέλους Πολιτικά», «Ασματα και Πονημάτια», «Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσης», «Εισαγωγή εις το Θεωρητικόν και Πρακτικόν της Εκκλησιαστικής Μουσικής», «Η Συνταγματική Χάρτα», «Προτροπή Πατριτική προς το Γένος των Γραικών - Υπό Αριστοβούλου Λακεδαιμονίου», κ.ά.
- 1826:** «Παραδείγματα Ρωμαϊκής Ποιτικής», «Ο Ελευθερωθείς Μαύρος», «Κάλβου και Χριστόπουλου Λυρικά, μετά Γαλλικής Μεταφράσεως», «Νέον Αλφραβητάριον πάντο αναγκαίον τοις ποθοίσι μαθεῖν τα της Ελλάδος γράμματα», «Γεωγραφία Φυσική», «Λυκούργου Λόγος και Λευκράτους», κ.ά.
- 1832:** «Γραμματική Κωνσταντίνου Λασκάρεως», «Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής», «Εκ των Ισοκράτους Λόγων, ο Πανηγυρικός», «Ερωτόκριτος, ποίημα ερωτικόν συντεθέν παρά Βηζζέντζου Κορνάρου», «Εγχειρίδιον Γαλλογραικικόν», «Η Εύμορφη Βοσκοπούλα», «Η Καινή Διαθήκη», κ.ά.